

10. Федянин Н. Чем «кейс» отличается от чемоданчика? / Н. Федянин, В. Давиденко // Обучение за рубежом. –2000. – № 7. – С. 52 – 55.

Определены сущность кейс-метода как интерактивной формы организации учебной деятельности студентов высших учебных заведений, особенности использования кейс-метода для формирования культуры общения будущих инженеров.

The essence of case-method is defined as an interactive form of organization of educational activity of students of higher educational establishments, peculiarities of the usage of the case-method for forming of culture of communication of the future engineers.

Полтавська Олена Миколаївна – викладач кафедри української мови Донбаської державної технічної академії (м. Алчевськ, Луганська область)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Борисов В.В.

УДК 371.5

МОДУС ПОВЕДІНКИ ЯК ПРОЯВ ДУХОВНОЇ ОСОБИСТІСНОЇ ЦІННОСТІ

К.І. Приходченко

У статті розглядається модус поведінки як прояв духовної особистісних цінності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Педагогіка давно проголосила молоду людину основною цінністю процесу навчання та виховання. Тому одним із головних покликань вітчизняної системи освіти є створення у підростаючих

поколінь фундаментальних початків тих цінностей, що традиційно виступають у ролі стимулів, що мають неминуще значення в людському житті та діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор

Проблема оптимального вибору цінностей є об'єктом досліджень багатьох науковців – І. Беха, А. Маслоу, Ж. Омельченко, Н. Щуркової, В. Максимової, Г. Оллпорта, П. Парсонса, В. Білскіі, Я. Гудачека, В. Молова тощо [1-13]. Провідними освітніми цінностями, на думку учених, є як сама людина, так і галузі її життєдіяльності, де вона стверджується як особистість, де засвоює провідні освітні цінності. Серед цінностей сучасного виховання, які забезпечують рух у вірному напрямку, вони називають здоровий розвиток молоді людини, високу моральну атмосферу, духовну досконалість, законопослушання, наступність культури, утвердження особистістю своєї ролі в соціальній сфері, в потребі спілкуватися, в саморозвитку творчої індивідуальності, в самореалізації, в задоволенні практичних потреб. У психолого-педагогічній літературі етичні цінності прямо чи опосередковано розглядаються як норми взаємин між різними групами, людьми, колективами, організаціями тощо.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Творити себе як особистість успішну, здатну до активної добродійної діяльності, значної, самостійної – ось справжня мета гуманітарної освіти, яка покликана допомогти подолати головну педагогічну суперечність – відсутність гармонізації внутрішньо особистісних і загальносуспільних інтересів життя людини – це розгорнутий процес практичної взаємодії зі світом природи і суспільства. У ставленні до зовнішнього світу і до самого себе як суб'єкта і виявляється суттєва риса людського життя – самовизначеність.

Формування цілей статті (постановка завдання)

Освіта виступає своєрідним джерелом, в якому фокусуються характерні ознаки певного часу. Мета роботи – є показати, як моделюється суспільство майбутнього в освітньому просторі. Для

цього ставимо завдання – розкрити прояв зазначених якостей. Ці якості виявляються й у феномені освітніх цінностей, які одночасно відображають актуальні суспільні цінності, що домінують у даний, конкретний історичний час та орієнтують молодь на ідеал майбутнього. Адже етичні цінності – передумова й умова конструктивного вирішення загальних проблем світової цивілізації. Вони виступають регулятором поведінки людей, зумовлюють гуманність особистості, є гарантом її шанобливого ставлення до культурної спадщини всіх народів і націй.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів

Ученими К. Бахановим, В. Воронцовим, М. Кларіною розроблені інноваційні технології навчання, О. Пометун обґрунтовані теоретично та підтверджені практично інтерактивні методи навчання.

Проблему готовності до поведінкових проявів досліджував Я.А. Коменський. На його думку, перш ніж давати знання, треба навчити думати, сприймати, спостерігати. Відомі його форми роботи – художні заняття, опанування рідною природою, уроки співпереживання і доброти чи не найкраще характеризують школу як заклад, що тяжіє до гуманізації через гуманітаризацію навчального процесу.

І. Бех зазначає: «Є всі підстави стверджувати, що розвиненою особистістю можна вважати ту, яка досягла найвищого рівня духовного освоєння навколишнього світу» [1, с. 199], та робить висновок: «Система духовних цінностей у розвиненій формі має виступати самоцінністю» [2, с. 200]. Провідними показниками поведінково-діяльнісних критеріїв є:

- а) ступінь усвідомлення сутності сторін духовного потенціалу і особливостей його практичного застосування;
- б) ступінь готовності до реалізації своїх духовних потенційних можливостей в соціокультурній діяльності;
- в) здатність до адекватних вчинків, які відповідають духовним потребам людини.

Ключовими моментами у філософсько-педагогічному обґрунтуванні концепції відбору і змісту духовних цінностей, на наш погляд, є:

- сфокусування смисложиттєвих, системоутворюючих, інтегративних за змістом духовних цінностей;

- духовні цінності активізуються як критерії при оцінці модусу поведінки й діяльності.

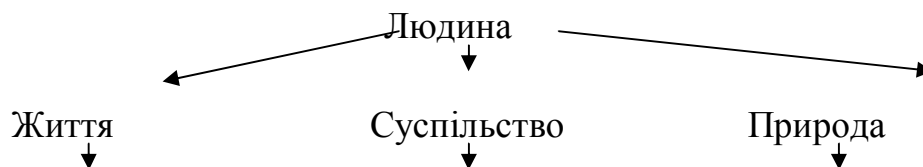
Слід зазначити погляди видатних учених на означувану проблему. Так, А. Маслоу пише: «Вищі, граничні цінності не можуть бути зведеними до будь-яких інших. Серед них відомі ще з давнини істина, краса, добро, досконалість, простота, цілісність та інші [3, с. 6]», буттєві цінності не створюють ієрархії [3, с. 49]. Ж. Омельченко виділяє серед норм – оціночних показників такі:

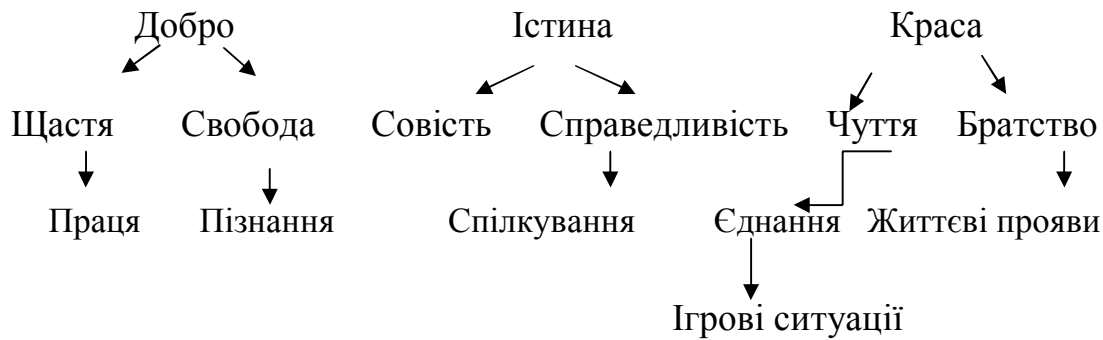
- I рівень, на якому відсутні цінності засвоюються в теоретичних знаннях, але не визнаються значущими для особистості, у мотивації і поведінці виявляються рідко;

- II рівень, на якому духовні цінності, яких бракує засвоюються в теоретичних знаннях, але не визнаються значущими для особистості, у мотивації і поведінці виявляються рідко;

- III рівень, на якому формується стійка позиція особистості, переконання в необхідності спілкування згідно з духовними цінностями, але в діяльності та спілкуванні виявляються недостатньо;

- IV рівень, на якому цінності визначають оціночні вимоги в лінії поведінки особистості; вони встановлювалися на рівні знань, переконань, мотивації діяльності і спілкування [4, с. 15-17]. Показником духовного розвитку особистості може служити творчість людини; інтенсивність творчого життя та його аксіологічний зміст. Н. Щуркова відтворює вершину ціннісної піраміди – «системи того, що є значущим для життя людства на землі» [5, с. 149]. За Н. Щурковою, ціннісна піраміда представляється як ієрархія таких понять, як:

Вершину аксіологічної піраміди цінностей відображають найвищі цінності, а саме такі як «людина», «життя», «суспільство», «природа» [5, с. 157]. Науковцем Н. Щурковою виділено шість прошарків вихованості людини як міри виховного результату:

- перший прошарок – зовнішній вигляд;
- другий – фізичне та психологічне здоров'я;
- третій – характер діяльності, якісний її результат;
- четвертий – поведінка, яка більш точно свідчить про міру засвоєння культури суспільства;
- п'ятий – взаємодія поміж собою;
- шостий – ставлення до самого себе, міра осмислення свого «я», що є підставою для створюваного постійного вибору згідно зі своїми уявленнями про гідне життя людини [5].

І. Бех тлумачить ціннісну систему особистості як «Складний регулятор людської життєдіяльності» [6, с. 23]. В. Максимова вводить до педагогічного обігу термін «зрілість» як інтегральну характеристику результатів освіти, розвитку та виховання [7].

Зрілість – це вершина, яка утворюється на перетині двох гетерогенних процесів: вікового психофізичного дозрівання та освітнього виховного, коли пріоритет надається закономірностям духовно-соціального розвитку, це «інтегративна якість та показник розвитку зростаючої особистості в освітньому середовищі» [7, с. 12]. Американський психолог Г. Оллпорт теж звертався до визначення поняття «зрілість». На його думку, зріла особистість «має направленість до теплих сердечних соціальних стосунків, виявляє співчуття, толерантність; демонструє емоційну саморегуляцію, не може бути жорстокою та злою; реалістично сприймає світ, досвід та свої притягання, не пересмикує факти і прагнення до особисто

значущих та реалістичних цілей, володіє цілісною життєвою філософією, системою цінностей, які надають значущість та зміст практично всьому, що створює людина» [8, с. 289-290].

Зміст освіти включає такі компоненти: інформаційний (головні факти, нові поняття, основні зв'язки);

операційний (складається із сукупності предметних та загальних умінь);

творчо-пошуковий (завдання проблемного характеру даються до кожного розділу, теми, параграфа);

ціннісно-смісловий (є базою емоційного інтелекту).

Ефективність формування духовного потенціалу того, хто навчається значною мірою залежить від визначення його рівневої характеристики як ступеня, величину розвитку явищ та факт диференціювання за групами, критеріїв – емоційно-емпатійних, когнітивно-пізнавальних, нормативно-регулятивних та поведінково-діяльнісних. Емоційно-емпатійні критерії допоможуть виявити здатність до емоційного співпереживання – співчуття ідентифікації в процесі осягнення світу духовних цінностей. Вони містять такі показники: а) ступінь розвиненої ідентифікації з іншими; б) здатність до вершинних переживань в осягненні історії, традицій, духовних та культурних здобутків свого народу; ступінь екстравертованості-інтравертованості.

За висновками психолога Еріка Еріксона, головним позитивним психологічним результатом віку є відчуття здатності до осягнення запропонованим обсягом навчальної інформації як кількісно, так і якісно. Але якби навчальна діяльність учня не мала успіху, то наслідки такого досвіду є негативними і викликають в нього відчуття меншовартості, що в результаті часто стає причиною девіантної поведінки. Виходячи з універсальних людських здібностей, Ш. Шварц, У. Білські вивели десять ціннісних мотиваційних типів: саморегуляцію стимулювання, гедонізм, досягнення влади, безпеки, комфортність, традицію, прихильність, універсалізм, зазначаючи при цьому, що всі соціальні негаразди нашого життя в повній мірі відбиваються на дітях. На переконання вчених, цінності – це поняття, які мають відношення до бажаних кінцевих станів поведінки, що керують вибором або оцінкою поведінки та подій, що узгоджені за відносною значущістю. У формі усвідомлених цілей вони спрямовані

на задоволення універсальних людських потреб індивідів як біологічних істот; потреб координованої соціальної взаємодії; потреб, пов'язаних з виживанням та існуванням соціальних груп [11].

Дитина приходить у світ, очікуючи радості, захищеності, тепла і психологічного комфорту. І вона не винна, що оточуючі ще не готові до її народження. Така «неготовність» до психологічного прийняття дитини може бути пов'язана з різними факторами. Це може бути сім'я, оточення дитини, дошкільні виховні заклади, школа. Найбільш сувора форма неприйняття дитини – жорстка поведінка дорослого у ставленні до нього. Адже відомо, що вона народжується як фізично, так і психологічно незахищеною, повністю залежить від дорослої людини.

Від того, як дитину прийняли в поки що маленький світ – світ сім'ї, в якому вона відчуває тепло батьківських рук, бачить посмішку оточуючих, чує ласкаву інтонацію в їхньому мовленні, залежатиме її пізнання великого світу, вміння в ньому жити. Когнітивно-пізнавальні критерії уможливають виявлення рівня сформованості духовно-морального досвіду інтегрованості знань про духовний потенціал українського народу. Показники цієї групи критеріїв такі: а) ступінь розвиненості духовно-асоціативного фонду; ступінь сформованості інтегрованих знань та вміння оперувати ними в життєдіяльності; в) пізнавальний інтерес до освоєння духовних цінностей.

Нормативно-регулятивні критерії сприяють визначенню рівня орієнтованості тих, хто навчається, на взаємодію із зовнішнім світом на підставі злагоди, толерантності, духовної врівноваженості, бажання жити за законами своїх предків та рідної держави. Показниками цієї групи критеріїв є: характер світоглядних установок і переконань; ступінь розвиненості духовної оцінки та духовних ідеалів, особистісно-цілісна спрямованість в осмисленні місця у всесвіті.

Поведінково-діяльнісні критерії допоможуть виявити духовно-практичні аспекти формування духовного потенціалу стосовно індивідуально-особистісного досвіду тих, хто вчиться. На думку І. Бежа, «духовна цінність, що набула для людини особистісної ваги, тільки тоді стає домінантною її образу «я», коли вона виступає у функції постійної спонуки до відповідних дій» [10, с. 8].

Для Н. Победи цінності – це матеріальні предмети, ідеї або інститути, відносно яких індивіди або групи займають позицію

оцінки, надаючи їм значущу роль у житті, намагаються володіти ними або відчують як необхідність. Серед абсолютних цінностей вона називає такі: свобода, любов, віра, надія, загальнолюдських – демократія, правосуддя, соціальна справедливість або гідність.

А. Козлов, В. Лисовський, З. Синкевич під предметними цінностями розуміють будь-які матеріальні або ідеальні явища заради втримання яких індивід, соціальна група, суспільство прикладають зусилля, тобто цінності – це те, заради чого живуть люди. Вони виділяють дві категорії цінностей:

- наскрізні цінності, які є основними в будь-якій сфері діяльності (працелюбство, ініціативність, терпимість, доброзичливість, віра, милосердя);

- фундаментальні цінності, які не залежать від сфери та обставин життєдіяльності.

Чеський дослідник Я. Гудачек, болгарський науковець В. Момов також вказують на подвійне значення цінностей. Так, Я. Гудачек виділяє:

- цінності, які існують незалежно від суб'єктивних оцінок людей (предмети, ідеї, матеріальні та духовні продукти);

- цінності в смислі значущості для індивіда [12, с. 105].

- В. Момов вважає, що цінності можна типологізувати таким чином:

- цінності актуальні (існуючі або наявні);

- цінності цільові (бажані, можливі). Тому ним класифіковано цінності як цінності-цілі, цінності-ідеали, цінності-бажання та цінності-нормативи [13, с. 11].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Таким чином, ефективність поведінкових проявів вимірюється позитивними змінами у вчинках та задоволеністю суб'єктів виховної взаємодії. Ефективність же виховання як відношення досягнутих результатів до поставленої мети визначається рівнем сформованості духовних, суспільно значущих якостей особистості, соціальних груп, суспільства вцілому. Звідси виходить, що поведінковий модус є комплексною властивістю особистості, яка характеризується наявністю і рівнем сформованості всеоб'ємності духовного розвитку

як інтегральної якості, як звичайної праці з формування особистого «я», як акмеформи, яка взаємодіє з іншими, їй подібними.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: сходження до духовності: Наукове видання / І. Д. Бех – К.: Либідь, 2006. – 272с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук. видання / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344с.
3. Бех І.Д. Виховний процес з глибинними психозанурюваннями як інноваційний задум / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2007. - № 4. – С. 5-20.
4. Бех І.Д. Духовний розвиток особистості: поступ у незвідане / І.Д.Бех. // Педагогіка і психологія. – 2007. - № 1.- С. 5-27.
5. Омельченко Ж. Формування в учнів загальнолюдських цінностей. Теоретичні й методологічні основи / Ж. Омельченко // Рідна школа. – 1999. - № 10. – С. 15-17.
6. Гудачек Я. Ценностная ориентация личности / Я. Гудачек // Психология личности в социалистическом обществе: активность и развитие. – М., 1989. – с. 103-105.
7. Максимова В.Н. Акмеологическая теория в контексте проблемы качества образования / В.Н. Максимова // Педагогика. – 2002. - № 2. – С. 4-14.
8. Момов В. Человек, мораль, воспитание (теоретико-методологические проблемы) / В. Момов. – М., 1975. – 163с.
9. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование / А. Маслоу // Пер. с англ., предис. Г.А. Балла. – Киев-Донецк, 1994 – 52с.
10. Оллпорт Г. Становление личности / Г.Оллпорт. – М.: Смысл. – 2002. – 461с.
11. Парсонс Т. О социальных системах / Т. Парсонс – М., 2002. – 179с.
12. Щуркова Н.Є. Прикладная педагогика воспитания: Учебное пособие. – СПб: Питер, 2005. – 366с.
13. Schwartz I. H., Bilsky W. Towards a Psychological Structure of Human Values / S.H. Schwartz, W. Bilsky // Journal of Personality and Social Psychology. – 1987. - # 2/ - С. 15-19.

В статье рассматривается модус поведения как проявление духовной личностной ценности.

Modus of behavior as a display of spiritual value of a personality is examined in the article.

Приходченко К.І. - доктор педагогічних наук, професор кафедри українознавства, заслужений учитель України, член-кореспондент Міжнародної академії наук педагогічної освіти (м. Донецьк)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Євтух М.Б.

УДК 378:008:140.8

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ЯК КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

А.Є. Растегаєва

У статті надається інформація про основні ознаки мовленнєвої культури в різні епохи. Розкриваються базові поняття, рівні виявлення мовленнєвої культури особистості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Найголовнішою ознакою держави та нації є її рідна мова. Рівень розвитку рідної мови відображає рівень духовного розвитку нації, її культури. Рідна мова – невід'ємна частка Батьківщини кожної людини, її Вітчизни.